

Тема 9.2. “Світові тенденції в галузі поліпшення якості освіти”

Тетяна Лукіна

ВПЛИВ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ В ГАЛУЗІ ПОЛІПШЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

//Управління сучасним містом. –
2003. - № 4 (10-12). – С 109-117.

Уривки

Протягом всієї історії існування суспільного інституту освіти і виховання форми і способи передачі досвіду та навичок праці молодшому поколінню постійно змінювалися, але зберігали свою важливість для соціального розвитку. XX століття ознаменувалося тим, що у багатьох країнах розпочався бурхливий розвиток систем освіти: різко зросла кількість тих, хто навчався, змінилися вимоги до вчителів, методів викладання, обсягів знань і навичок, якими мали оволодіти учні. Вивчення процесів, що відбуваються у системах шкільної освіти, показало, що незважаючи на відмінності у політичному устрої країн, рівні їх соціально-економічного розвитку, швидкості науково-технічного прогресу в другій половині минулого століття чітко сформувалися певні *тенденції в галузі освіти*, що були властиві переважній більшості країн світу, а саме:

- *забезпечення громадянам рівного доступу до освіти;*
- *гарантування державою та постійне поліпшення якості освіти;*
- *запровадження державних освітніх стандартів як однієї з форм гарантування якості освіти державою.*

Характерною ознакою цих тенденцій можна назвати те, що вони були не лише зумовлені суспільними процесами, рухами, нестримним прагненням населення здобути освіти, але й усвідомлені на державному рівні, де сформувалося чітке розуміння необхідності здійснити відповідні зміни у національних системах середньої освіти та державного управління ними, що проявилось у здійсненні відповідної державної освітньої політики цих держав.

Зазначені тенденції пов'язані з багатьма суспільними системами і процесами, але, насамперед, вони викликають необхідність реформування системи державного управління освітою, зокрема загальною середньою, а також удосконалення освітнього процесу, законодавчої і нормативно-правової бази, модернізацію структури та характеру діяльності інших складових освітньої системи. Директор Міжнародного Інституту планування освіти ЮНЕСКО Філіпу Г.Кумбс на підставі зробленого ним у 60-х рр. аналізу наслідків впровадження реформ в освітню галузь дійшов висновку про те, що проблеми змісту і якості освіти неможливо розв'язати формальним шляхом, за рахунок однієї лише структурної перебудови системи освіти. Для її вирішення потрібно внести *докорінні зміни у систему управління освітою, підготовку педагогічних кадрів і методик навчання* [2, с. 128]. Більшість із зроблених Ф.Кумбсом висновків стосовно способів поліпшення якості середньої освіти та управління нею зберегли свою актуальність і по цей час.

Результати порівняльних міжнародних досліджень якості систем загальної освіти, зроблені в останні десятиліття, оцінки незалежних експертів, вивчення основних закономірностей і особливостей функціонування економік держав підтверджують те, що подальший *сталий розвиток будь-якої країни, її економічна та політична незалежність неможливі без створення систем державної гарантії якості та доступності освіти*. А це, у свою чергу, потребує відповідної діяльності органів державного управління освітою. Зазначені світові тенденції властиві також і системі загальної середньої освіти України. Отже, проаналізуємо, якою мірою ці тенденції визначають характер і основні напрями діяльності систем державного управління освітою, у тому числі й в Україні.

Проблема забезпечення рівного доступу до якісної освіти, як глобальна світова тенденція, надзвичайно багатогранна. Вона охоплює цілу низку тісно пов'язаних між собою напрямів щодо:

- забезпечення рівноправ'я громадян у доступі до освіти (за статтю, віком, національністю, соціальним статусом, віросповіданням тощо);
- створення умов (відповідного законодавчого і ресурсного забезпечення) для здобуття якісної середньої освіти та розробку механізму об'єктивного оцінювання її досягнутої якості за певними показниками і критеріями (як системи, процесу та як результату діяльності освітньої системи на всіх рівнях її функціонування).

Перетворення, що відбувалися у системах освіти багатьох країн, обумовили певні зміни в освітній політиці цих держав та призвели до розробки єдиної *стратегії загального розвитку освіти*, спрямованої на зменшення впливу виявлених негативних факторів на результативність освіти та поліпшення її якості. Зважаючи на складність перетворень, які відбуваються у системах загальної середньої освіти, дана стратегія ґрунтується на ***принципі системного підходу до аналізу явищ і процесів***. На думку багатьох політиків і експертів, вона заснована на двох основних моментах: по-перше, на виявленні та аналізі різноманітних зв'язків як у середині самої системи освіти (між її окремими складовими), так і поза її межами (між системою освіти та зовнішнім середовищем). По-друге, на детальному вивченні всіх нововведень та реформ в галузі освіти, оцінюванні їх ефективності та результативності. Характерною рисою стратегії є те, що вона може реалізуватися на різних рівнях: від міжнародного до місцевого.

Реалізація загальної стратегії розвитку освіти передбачає здійснення перетворюючих дій за кількома напрямками, які тісно пов'язані між собою. Крім того, ефективність реалізації цієї стратегії повною мірою визначається адекватністю державної освітньої політики та змінами у системі державного управління загальною середньою освітою. Розглянемо ці напрями з урахуванням їх актуальності для України:

1. *Модернізація системи управління освітою*. Даний напрям включає широкий спектр дій щодо створення структури забезпечення, контролю та управління якістю загальної середньої освіти на всіх рівнях. Одними з першочергових завдань, які потрібно вирішити під час модернізації системи управління освітою є:

- вирішення питань забезпечення системи управління середньою освітою висококваліфікованими кадрами, що здобули сучасну спеціальну підготовку;
- створення національної системи контролю, оцінки якості загальної середньої освіти та прогнозування її подальшого розвитку, тобто створення національної системи моніторингу якості загальної середньої освіти України;
- розробка комплексної цільової державної програми перспективних прикладних наукових досліджень у галузі менеджменту та кваліметрії освіти, розробки ефективних педагогічних технологій, які надавали б можливість всебічно вивчати освітнє середовище та суттєво поліпшити якість освіти;
- створення в Україні оперативної системи інформаційного забезпечення системи управління загальної середньої освіти.

Формування в Україні нового механізму управління якістю середньої освіти передбачає запозичення основних понять квалітології та менеджменту, адаптоване використання технологій контролю якості, методології системного аналізу з галузей матеріального виробництва, а також стратегічне і перспективне планування результатів подальшого розвитку системи освіти.

2. *Модернізація механізму підготовки педагогічних кадрів для системи освіти.* Реалізація даного напрямку у загальній стратегії розвитку та поліпшення якості освіти означає:

- створення умов для постійного підвищення кваліфікаційного і освітнього рівня всіх педагогічних працівників;
- забезпечення можливості для доступу до сучасної інформаційної бази і культурного середовища;
- удосконалення системи оплати праці педагогічних працівників задля залучення до освітньої галузі кращих випускників педагогічних вищих навчальних закладів.

3. *Модернізація освітнього середовища та процесу навчання.* Якість освіти, як зазначалося, залежить від того як буде організовано та здійснено навчальний процес. Отже, кінцевий результат визначається якістю змісту навчального матеріалу, досконалістю навчальних посібників і матеріально-технічного забезпечення, методів і форм реалізації самого навчального процесу. Таким чином, запровадження у школу новітніх ефективних освітніх технологій і підручників передбачає створення відповідних науково-дослідних центрів, у яких це забезпечення розроблялося б, а також механізму експериментального визначення якості цього забезпечення шляхом проведення відповідних моніторингових досліджень.

4. *Модернізація механізму фінансування освіти.* Одним з міжнародних індикаторів ефективності освіти є витрати на навчання одного учня, але це не означає, що поліпшення результатів знаходиться у прямій залежності із збільшенням коштів. Велике значення у даному напрямі загальної стратегії розвитку освіти відводиться розробці нової моделі фінансування галузі у цілому та окремих навчальних закладів, пошуку нових (додаткових) джерел фінансування

освіти, що є найбільш актуальним для української системи загальної середньої освіти [3, с. 36].

5. *Посилення міжнародного співробітництва в галузі поліпшення якості освіти.* Налагодження міжнародного співробітництва в галузі поліпшення якості загальної середньої освіти передбачає проведення міжнародних моніторингових досліджень, удосконалення механізму державного управління освітою, створення моделі міжнародних показників якості освіти з метою порівняння досягнутих результатів і підвищення рівня освіченості населення у планетарному масштабі.

Світові суспільні процеси вплинули на розвиток освітніх систем багатьох країн світу, у тому числі й України. Вони певною мірою призвели до:

- зростання загального рівня освіченості населення;
- підвищення вимог до рівня культури і професійної кваліфікації громадян;
- орієнтації на особистісний розвиток людини, врахування її інтересів, здібностей, потреб;
- становлення системи безперервної освіти;
- збільшення тривалості загальної середньої освіти.

У 90-х рр. питанням підвищення якості та доступності до освіти всіх верств населення було присвячено кілька Міжнародних конференцій, зустрічей, які проводилися під егідою ООН, ЮНЕСКО. Особливе значення у зв'язку з цим мав Всесвітній Форум "Освіта для всіх" (ОДВ), який відбувся у квітні 2000 р. у Дакарі (Сенегал) за ініціативою таких організацій як Програма розвитку ООН (ПРООН), Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Фонд з народонаселення ООН (ЮНФПА), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) та Світовий Банк. Україна теж брала участь у цій зустрічі. До ключових аспектів і принципів даної концепції відносяться: а) всеохоплююче бачення освіти та її вирішальна роль у перетворенні суспільства; б) загальний доступ до навчання та рівність прав; в) вивчення результатів навчання; г) розширення засобів і масштабів базового* навчання; д) збагачення середовища та зміцнення партнерських зв'язків.

Учасниками Форуму були підтримані такі позиції:

- право на освіту покладає на державу відповідні обов'язки щодо забезпечення всім громадянам можливості задовольнити свої потреби в галузі здобуття базової освіти;
- вирішальна роль держави в управлінні та фінансуванні освіти має всебічно доповнюватися і підкріплюватися міцними зв'язками з суспільством і партнерами з освітньої діяльності на всіх рівнях;
- системи освіти майбутнього при всьому їх розмаїтті мають бути *транспарентними*, тобто прозорими, та підзвітними щодо характеру керівництва і управління;
- початкова освіта має бути безкоштовною, обов'язковою та високоякісною.

Втілити у життя проголошені завдання можна лише при безпосередній участі та реорганізації системи державного управління освітою, поширенні демократичних принципів в управлінні, децентралізації, розробці механізмів

державно-громадського управління освітньою галуззю з акцентом на якісний аспект. Зокрема, розширення доступу до освіти всіх верств населення не повинно знижувати якості освіти, так само як і підвищення цієї якості не може здійснюватися лише за принципом елітарності.

На Форумі було окреслено шість головних цілей програми ОДВ. Щоправда, не всі вони є актуальними для України. Незважаючи на дещо педагогічний напрям цілей, зазначимо, що вони мають, насамперед, політичне значення. Крім того, їхня реалізація можлива лише за умови підтримки урядами країн і активної участі органів державного управління освітою всіх рівнів.

Зазначені цілі ОДВ спрямовані на розширення меж як початкової, так і базової освіти, забезпечення доступу до неї всіх людей (особливо дівчаток, дітей з неблагополучного середовища та етнічних меншин), ліквідування гендерних відмінностей у правах на здобуття освіти та поліпшення якості освіти на всіх рівнях і в усіх її аспектах. Дані цілі ґрунтуються на розумінні того, що освіта має розглядатися як основа для матеріального благополуччя, міцного здоров'я, активної громадської позиції, підвищення якості життя людини та суспільства у цілому. Визначення досягнутих успіхів у цих питаннях відіграє важливу роль для здійсненні ефективного державного управління освітою та поліпшення її якості, формування освітньої політики держави. Саме тому проведення зовнішнього оцінювання на постійній основі та створення "культури моніторингу" якості загальної середньої освіти є обов'язковою умовою реформування державного управління освітою.

Досягнення проголошених на форумі цілей здійснюється за кількома центральним напрямом, важливість і актуальність кожного з яких конкретна держава визначає самостійно.

Розглянемо деякі із стратегій, які, на нашу думку, найбільш актуальні для України, враховуючи сучасні суспільно-політичні процеси та побудову системи державно-громадського управління якістю загальної середньої освіти.

Стратегія № 1. Розробка системи керівництва і управління освітою, що засновані на врахуванні потреб, широкій участі та підзвітності.

У рамках реалізації даної стратегії Дакарським форумом було звернуто увагу на першочерговість розв'язання таких завдань:

- термінове реформування системи державного управління середньою освітою;
- перехід від централізованих, стандартизованих і командних форм управління до децентралізованих, більш демократичних форм прийняття рішень;
- запровадження системи моніторингу і оцінки діяльності в галузі базової освіти;
- створення інформаційної системи управління, яка ґрунтувалася б на використанні нових технологій;
- забезпечення умов для широкого залучання обшин, громадськості до управління освітою, особливо на низьких рівнях підзвітності.

Безсумнівно, що на результативність діяльності органів державного управління освітою суттєвий вплив спричиняють різні фактори, у тому числі й

такі як, наприклад, колективність мислення та прийняття рішень, фінансові можливості, кадровий потенціал, здатність на місцях ефективно використовувати делеговані повноваження та інші. У Меморандумі ЮНЕСКО, який було прийнято у серпні 2001 року, зазначається, що у кількох країнах, де реформи були націлені на виконання програм розвитку освітньої галузі, успішність децентралізації та передачі повноважень на місцевий рівень визначалася існуванням високої організаційної та управлінської спроможності на регіональному, провінційному і місцевому рівнях до виконання рішень, планів, програм і проектів тощо. Отже, здійснювані реформи в освітній галузі мали позитивні результати і високу ефективність за умови формування так званої державно-громадської форми управління загальною середньою освітою.

Таким чином, наявність результативної співпраці та продуктивного діалогу між усіма зацікавленими сторонами виступає обов'язковою передумовою забезпечення рівного доступу до якісної освіти і створення ефективного апарату державного управління освітньою галуззю.

Стратегія № 2. Створення безпечних, здорових, інклюзивних та справедливо забезпечених ресурсами умов в галузі освіти, що сприяють успішному навчанню і досягненню чітко визначених рівнів успішності для всіх.

Головна ідея, яка покладена в основу цього стратегічного напрямку, полягає у тому, що для забезпечення високоякісної освіти необхідно створити відповідні умови та надавати якісні ресурси. Основними вимогами виступають: наявність безпечного, екологічно чистого навчального середовища і легко доступної матеріальної бази; професійно компетентних викладачів; якісних навчальних посібників і матеріалів; ефективних технологій, які відповідають місцевим умовам, є ефективними з точки зору витрат і доступності для всіх учнів. Забезпечення зазначених умов потребує і відповідного впливу з боку органів державного управління, а також належного керівництва освітніми закладами. Обов'язковим, невід'ємним компонентом процесу управління освітньою галуззю має стати оцінка освітнього середовища та результатів навчального процесу. Одержані дані при цьому слугуватимуть основою для поліпшення ефективності управління шкільною освітою.

Стратегія № 3. Систематично стежити за прогресом у справі реалізації цілей і стратегій ОДВ на різних рівнях (національному, регіональному, міжнародному) та забезпечувати зацікавленість і участь громадянського суспільства у формулюванні, здійсненні та моніторингу стратегій розвитку. Реалізація цих стратегічних ліній передбачає формування національних систем моніторингу якості шкільної освіти: створення систем показників і критеріїв оцінювання результатів діяльності освіти, розробку технологій і механізмів збору інформації про кількісні та якісні показники функціонування системи освіти. Але у цьому сенсі слід звернути увагу на такий аспект як **достовірність одержаної інформації**, оскільки статистичні служби часто відчувають на собі політичний тиск [4]. Найбільш важливе, на наш погляд, зауваження, зроблене в рамках реалізації даної стратегії, стосувалося необхідності створення незалежних установ (мережі регіональних центрів

моніторингу), які займалися б питаннями збору інформації, її аналізу та оцінювання освітніх результатів.

Список використаних джерел

1. Концепция модернизации Российского образования на период до 2010 года // <http://www.government.gov.ru/>.
 2. Кумбс Филипп Г. Кризис образования в современном мире (системный анализ) /Пер. с англ. С.Л. Володиной и др. /Под ред. Г.Е.Скорова. - М.: Прогресс, 1970. - 261с.
 3. Освіта України. Інформаційно-аналітичний огляд. /Під загальною редакцією В.Г.Кременя. - К., ЗАТ "НІЧЛАВА", 2001. - 224с.
- Эффективность использования ресурсов в целях образования. - Ч. III.
[//www.unesco.org/](http://www.unesco.org/).